

Piotr Krzysztof Sowiński¹

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID ID: 0000-0003-2210-5877

UCHYLENIE TAJEMNICY ZAWODOWEJ W TRYBIE ART. 180 § 2 K.P.K. A NIEZALEŻNOŚĆ ZAWODOWA RADCY PRAWNEGO. UWAGI POLEMICZNE

ABSTRACT

Exemption from professional secrecy under article 180 § 2 of the Polish Code of Criminal Procedure and the professional independence of an attorney-at-law. Polemical remarks

The subject of this publication is the professional independence of an attorney-at-law and its normative sources. The work attempts to answer the question to what extent the aforementioned independence is influenced by the professional secrecy and whether the exemption from this secrecy in the manner provided by separate regulations, including by the article 180 § 2 of the Polish Code of Criminal Procedure, decreases the professional independence of an attorney-at-law. The text is polemical in nature.

Keywords: attorney-at-law, profession, professional secrecy, professional independence, exemption from professional secrecy, criminal proceedings, civil proceedings, evidence, witness, testimony

¹ Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego, kierownik Zakładu Prawa Karnego Procesowego, radca prawny, autor kilkudziesięciu publikacji naukowych i monograficznych z zakresu prawa karnego procesowego i innych.

Słowa kluczowe: radca prawny, zawód, tajemnica zawodowa, niezależność zawodowa, zwolnienie z tajemnicy zawodowej, postępowanie karne, postępowanie cywilne, dowód, świadek, zeznania

1. Uwagi wstępne

Bez wątpienia niezależność radcy prawnego jest wartością normatywnie gwarantowaną, choć cechę „niezależności” przepis art. 40 ust. 1 ustawy o radcach prawnych² (dalej: u.r.p.) przypisuje wyraźnie tylko samorządowi zawodowemu w zakresie wykonywanych przezeń zadań, który jest zarazem obowiązkową formą zorganizowania osób wykonujących ten zawód (art. 5 ust. 1 u.r.p.). Na poziomie samorządu zawodowego niezależność ta oznacza podległość wyłącznie („tylko”) przepisom prawa, co jest podporządkowaniem oczywistym, zważywszy na to, że w demokratycznym państwie prawo stanowi wartość nadrzędną oraz pełni funkcję regulatora wszelkich stosunków społecznych. W przypadku samych radców prawnych ustawa częściej posługuje się terminem „samodzielny”³, w ten właśnie sposób opisując i zajmowane przez wykonującego zawód w ramach stosunku pracy radcę prawnego stanowisko (art. 9 ust. 1 u.r.p.), i sposób prowadzenia przezeń spraw przed organami orzekającymi (art. 14 ust. 1 u.r.p.). Jeśliby pamiętać, że na gruncie języka polskiego „niezależność” oznacza tyle, ile „niepodporządkowanie komuś lub czemuś”, ale i „niekierowanie się interesem żadnej grupy społecznej”⁴, a słowo „samodzielny” oznacza także „niezależność instytucjonalną”⁵, to możemy łatwo dojść do wniosku, że obok samego samorządu radców prawnych także i jego członków cechuje brak podporządkowania oraz samodzielność decyzyjna w sprawach i samego zawodu, i świadczonej w ramach tego zawodu pomocy prawnej. Przedmiotowy zakres tej ostatniej wyznacza art. 2 w zw. z art. 4 i art. 6 ust. 1 u.r.p., przy czym wskazane w tym ostatnim przepisie rodzaje aktywności zawodowej są jedynie przykładowe („w szczególności”).

Oczywiście powyższe zestawienie jest moim własnym subiektywnym oglądem ustawowych źródeł zawodowej niezależności radcy prawnego, na tyle jednak umotywowanym, że zasługującym na uwagę. W mojej ocenie przepisy te mają zupełnie zasadnicze znaczenie dla określenia prawnych podstaw niezależności czy też samodzielności radcy prawnego jako osoby parającej się zawodem służącym i poszczególnym obywatelom, ale i społeczeństwu *in genere*, a przez to zaliczanym do tzw. z a w o d ó w z a u f a n i a

² Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1166).

³ O niezależności stanowi natomiast art. 7 ust. 1 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego (dalej: KERP), gdzie traktuje się tę niezależność jako „gwarancję ochrony praw i wolności obywatelskich, demokratycznego państwa prawnego i funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości”, <https://kirp.pl/wp-content/uploads/2022/12/kodeks-etyki-radcy-prawnego-%E2%80%93-tekst-ujednolicony-po-zmianach-przyjetych-przez-nadzwyczajny-krajowy-zjazd-radcow-prawnych-w-dn.-6-8-lipca-2022-r..pdf> [dostęp: 18 lipca 2023 r.].

⁴ <https://sjp.pwn.pl/sjp/niezalezny;2490308.html> [dostęp: 18 lipca 2023 r.].

⁵ <https://sjp.pwn.pl/sjp/samodzielny;2519049.html> [dostęp: 18 lipca 2023 r.].

publicznego⁶. Zaufanie to buduje szereg czynników, od normatywnego osadzenia danego zawodu poprzez profesjonalizm jego przedstawicieli, rzetelne (w tym etyczne) podejście do obowiązków zawodowych zabezpieczone odpowiedzialnością materialną i dyscyplinarną aż po przekonanie, że ci sami zawodowcy kierują się wyłącznie interesem swoich klientów. Na to ostateczne przekonanie wpływ może mieć instytucja tajemnicy zawodowej, której funkcją nie jest przecież ochrona interesów samych zawodowców, lecz właśnie osób, które „w zaufaniu do publicznych funkcji [...] radcy prawnego [...] powierzają mu wiedzę o faktach, którą nie chcą na ogół dzielić się z innymi osobami”⁷.

W praktyce dnia codziennego zachowanie niezależności pozwala wykonywać nasz zawód zgodnie z obowiązującym prawem i sumieniem, ale i godnie. W jakimś sensie niezależny radca prawny to przede wszystkim radca prawny niepoddający się żadnym naciskom, zarówno co do treści, jak i kierunku podejmowanych przezeń działań zawodowych, co wymaga od wykonującego ten zawód prawnika sporej asertywności. Ta oczywista – z perspektywy radcy prawnego – wartość niekoniecznie jest wartością podzielaną przez naszych klientów, którym zdarza się oczekiwać od nas nie tyle stanowiska rzetelnego, ile potwierdzającego ich ogląd sprawy lub rozgrzeszającego ich z własnych, częstokroć pochopnych i nieprzemyślanych działań. Takie oczekiwanie jest myleniem pomocy prawnej z teatralną klaką, a radcy prawnego ze zwykłym pochlebcą. „Wola klienta jest [...] kluczowa” (s. 86) tylko o tyle, o ile da się ona pogodzić z prawem (materialnym i procesowym), ale i wiążącą radcę prawnego, którego ten zatrudnia, etyką zawodową⁸.

Powyższe uwagi zdają się tylko potwierdzać celowość zajęcia się problemem niezależności zawodowej radcy prawnego. Z tej perspektywy należy pozytywnie ocenić fakt, iż w naszym środowiskowym periodyku pojawił się tekst pióra Tomasza Niedzińskiego *Tajemnica zawodowa radców prawnych oraz ich niezależność*⁹, przy czym już znacznie surowiej oceniałbym zawartość tej publikacji. Już na wstępie przydarzyło się bowiem napisać Tomaszowi Niedzińskiemu, że jego celem jest „ukazanie złożoności obowiązującej [radców prawnych] tajemnicy zawodowej, której uregulowanie może się różnić w zależności od rodzaju toczącego się postępowania”. Stwierdzenie to jest najzupełniej błędne, bo choć faktycznie regulacje procesowe dotyczące tajemnicy radcy prawnego różnią się, to przecież owo zróżnicowanie nie wpływa ani na zakres podmiotowy, ani na zakres przedmiotowy tej tajemnicy, bo też jej stabilnym źródłem pozostaje przepis właściwej ustawy, tu: art. 3 ust. 3 u.r.p. Na gruncie proceduralnym różne mogą być przesłanki

6 Szerzej P. Kardas, *Konstytucyjne i ustawowe aspekty ochrony tajemnicy zawodowej powierzonej przedstawicielom zawodów zaufania publicznego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, nr 4, s. 5–7; Może i jest to więc cecha charakterystyczna tych zawodów, z pewnością jednak nie jest to cecha dystynktywna. Nie jest wszak tak, że tajemnica zawodowa wiąże się wyłącznie z tymi zawodami, jak zdają się twierdzić S. Patyra, *Tajemnica zawodowa radcy prawnego w procesie karnym. Konstytucyjne gwarancje i ustawowe założenia*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2018, nr 4, s. 10 oraz K. Dąbrowski, *Ochrona tajemnicy zawodowej radcy prawnego i adwokata w polskim procesie karnym i cywilnym – uwagi krytyczne*, „Acta Iuris Stetinensis” 2022, nr 4 (vol. 40), s. 43.

7 Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 4 listopada 2010 r., II AKz 588/10, LEX nr 621274.

8 Jak się wydaje, w podobny sposób postrzega niezależność radcy prawnego także R. Stankiewicz, *O istocie zawodu radcy prawnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2020, nr 123, s. 269.

9 „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2022, nr 2 (31), s. 83–93.

dopuszczenia i/lub wykorzystania dowodu z zeznań lub dokumentów zawierających poufne dane, nie zaś kształt tajemnicy radcy prawnego, która pozostaje niezmienna.

2. Uwagi szczegółowe

Autor, podnosząc szczególną rolę zawodu radcy prawnego, pomija milczeniem wspomniane przeze mnie przepisy ustawy korporacyjnej z dnia 6 lipca 1982 r., choć te mają zasadnicze znaczenie dla zrozumienia fenomenu niezależności radcy prawnego. Listę pominiętych przepisów ustawy z 1982 r. dopełnia:

- » art. 9 ust. 4 u.r.p., który zakazuje wydawania radcy prawnemu polecenia wykonania „czynności wykraczającej poza zakres pomocy prawnej”, co można odebrać jako środek chroniący radcę przed szykanami ze strony pracodawcy w razie, gdyby ten chciał w ten sposób „zdyscyplinować” go, skłaniając do większej spolegliwości;
- » art. 9 ust. 1 *in fine* u.r.p., który podporządkowuje radcę prawnego zatrudnionego na tzw. etacie bezpośrednio kierownikowi macierzystej jednostki organizacyjnej, bo też wzmacnia to pozycję radcy w strukturze tej jednostki.

Od strony czysto redakcyjnej razi to, że w *Tajemnicy zawodowej radców...* często pisze się o jakimś normatywnie uwarunkowanym problemie, bez wskazania na konkretny przepis, który ten problem reguluje. Jest to maniera tyleż nieprawidłowa, ileż uciążliwa dla czytelnika, bliższa niestety tekstowi publicystycznemu niż naukowemu. I tak pisze się tam o kryteriach podmiotowych kandydata na radcę prawnego (s. 84), pomijając art. 24 u.r.p.; pisze się o tajemnicy zawodowej (s. 84–85), pomijając nie tylko art. 3 ust. 3 u.r.p.¹⁰, lecz także ograniczenie tej tajemnicy wynikające z ust. 6 tego przepisu¹¹. Pisze się wreszcie o „głównym” celu postępowania karnego, zapominając wskazać na art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k., ale i dodać, że to niejedyny cel tego postępowania. Podobnie rzecz przedstawia się z cywilnoprocesowymi rozwiązaniami w zakresie ochrony tajemnicy zawodowej; w tekście brak odwołania do art. 261 § 2 k.p.c.¹² lub art. 83 § 2 k.p.a.¹³ (s. 90). Na s. 90 pisze się enigmatycznie o procedurze podatkowej, nie wskazując na art. 196 § 2 ordynacji podatkowej¹⁴.

Przydarza się napotkać w *Tajemnicy zawodowej radców...* zdania niejasne i sprawiające wrażenie niepowiązanych z poprzedzającym je fragmentem wypowiedzi. Jaki sens ma zdanie ze s. 88 „Dodatkowo zakazane będą pewne dowody – zakazom takim

¹⁰ W to miejsce powołuje przepis art. 18 i art. 21 KERP, które choć wiążą przedstawicieli tego zawodu, w hierarchii źródeł prawa zajmują niższą pozycję niż art. 3 u.r.p. Inna sprawa, że doszukując się deontologicznych źródeł tajemnicy zawodowej, należało raczej wskazać na art. 15 ust. 1–3 KERP.

¹¹ Ograniczenie to dostrzega natomiast S. Patyra, *Tajemnica zawodowa...*, s. 13.

¹² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 z późn. zm.).

¹³ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 775 z późn. zm.).

¹⁴ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2651 z późn. zm.).

podlegają m.in. radcowie prawni”? Na czym ma polegać owa „dodatkowość” i jakie to „pewne dowody” ma autor na myśli? Przecież to nie radcowie prawni zostali objęci zakazem, lecz ich depozycje, i to w granicach określonych przez art. 180 § 2 k.p.k.¹⁵, gdyż to zeznania są dowodem (środkiem dowodowym). Niezrozumiałe kontekstowo jest zdanie ze s. 87 „Pełnomocnikiem może być zarówno adwokat, jak i radca prawny”, bo też zamieszczono je po zdaniu dotyczącym celu postępowania karnego i nie powiązano ich ze sobą logicznie. Zdanie to miałoby sens, jedynie gdyby chcieć powiązać ten rodzaj aktywności zawodowej z niewymienionym tam art. 88 § 1 zd. pierwsze k.p.k., uznając ją za oczywisty przejaw jednej z postaci pomocy prawnej, to jest „występowania przed urzędami i sądami [...]” (art. 6 ust. 1 u.r.p.) oraz dodając, że także ta aktywność implikuje obowiązek zachowania przez radcę prawnego tajemnicy zawodowej. Zamiast o oczywistym obowiązku zeznawania prawdy w przypadku zwolnienia w trybie art. 180 § 2 k.p.k., co wynika wprost z przemilczanego na s. 89 przepisu art. 190 § 1 k.p.k. w zw. z art. 233 § 1 k.k.¹⁶, może raczej warto było wspomnieć o tym, że zeznanie od takiego radcy prawnego odbiera się na rozprawie prowadzonej z wyłączeniem jawności, co służy ochronie wiążącej go tajemnicy i nierozpowszechnianiu ujawnionych takim zeznaniem okoliczności (art. 181 § 1 w zw. z art. 180 § 2 k.p.k.)?

Unikałbym używania zwrotu „*lex specialis* od zasady [...]” jak na s. 89. Artykuł 180 § 2 k.p.k. jest z pewnością przepisem szczególnym w stosunku do ogólnego przepisu art. 3 ust. 3 u.r.p.¹⁷, nie zaś zasady, ta bowiem stanowi swego rodzaju ideę rozstrzygnięcia węzłowej kwestii prawnej¹⁸. Od zasad są wyjątki, nie zaś *leges speciales*, aż chciałoby się za nieśmiertelnym Sherlockiem Holmsem zakrzyknąć – toż to elementarne! W zdaniu ze s. 88 „w toku postępowania decyzję podejmuje sąd, który prowadzi postępowanie” zabrakło dopełnienia, iż chodzi o postępowanie sądowe. Zapewniam, że procedurze karnej obcy jest „radca prawny z urzędu, jak i z wyboru¹⁹” (s. 87), natomiast znany jest aż za dobrze obrońca (obrona) z urzędu (*vide*: art. 78 § 1 i § 1a k.p.k.) lub obrońca (obrona) z wyboru (*vide*: art. 83 § 1 k.p.k.), którymi może być jedynie osoba uprawniona do obrony według przepisów o ustroju adwokatury lub ustawy o radcach prawnych (art. 82 k.p.k.). W tym wypadku nawet tak mała różnica... czyni różnicę.

Adresatem wspomnianego na s. 87 zakazu dowodowego dotyczącego tajemnicy obrończej nie jest każdy radca prawny, a tylko taki radca prawny, który pełnił lub pełni nadal funkcję obrońcy w jakimkolwiek innym postępowaniu karnym. Okolicznością kwantyfikującą jest więc funkcja obrońcy, nie zaś wykonywanie zawodu radcy prawnego w jakiegokolwiek formie dopuszczonej przez ustawę z 1982 r.²⁰ Podobnie rzecz ma

¹⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 z późn. zm.).

¹⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 z późn. zm.).

¹⁷ Inna sprawa, że jest on też przepisem szczególnym także w stosunku do art. 177 § 1 k.p.k. oraz art. 261 § 1 k.p.c., które zakładają powszechność obowiązku złożenia zeznań w charakterze świadka (odpowiednio: „każda osoba wezwana ma obowiązek...” i „nikt nie ma prawa odmówić zeznań...”), czego również nie zaznacza się w *Tajemnicy zawodowej radców...*

¹⁸ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 1996, s. 197.

¹⁹ Zna ich natomiast art. 117 i n. k.p.c.

²⁰ W doktrynie uznaje się tajemnicę obrończą za „kwalifikowaną postać tajemnicy adwokackiej i radcy prawnego” – zob. J. Uliasz, *Tajemnica zawodowa adwokatów i radców prawnych jako gwarancja ochrony*

się z zakazem dowodowym dotyczącym tzw. tajemnicy quasi-obrończej. Podobny zakaz obejmuje też radcę prawnego działającego na podstawie art. 245 § 1 k.p.k.²¹, ale ten akurat przypadek umknął zupełnie uwadze Tomasza Niedzińskiego. Inna sprawa, że *passus* dotyczący art. 178 pkt 1 k.p.k. sprawia wrażenie źle umiejscowionego, zamiast bowiem w podrozdziale 2 winien się znaleźć w podrozdziale 3, zakładając oczywiście, że wspomnianą w tym przepisie tajemnicę obrończą potraktujemy jako szczególną postać tajemnicy zawodowej, co nie jest w doktrynie aż tak oczywiste. Tajemnica obrończa i quasi-obrończa nie podlegają uchyleniu, co jest podstawą do zakwalifikowania art. 178 pkt 1 k.p.k. do grupy zakazów bezwzględnych²².

Na s. 88 przedstawia się art. 180 k.p.k. jako przepis zezwalający osobom związanym tajemnicą informacji niejawnych o klauzuli tajności „zastrzeżone” lub „poufne” oraz tajemnicą zawodową na odmowę zeznań, co jest stwierdzeniem niesatysfakcjonującym. Raz, że podstawą tą nie jest „cały” art. 180 k.p.k., a „tylko” jego § 1, a dwa, że wyliczenie to jest niepełne, pomija bowiem tajemnicę związaną z wykonywaniem funkcji. Autor nie wyjaśnia powodów, dla których przywołuje ten przepis, aczkolwiek aż prosiło się, by w tym właśnie miejscu podnieść istniejącą onegdaj niesymetryczność ochrony obu pokrewnych zawodów prawniczych, to jest adwokatów i radców prawnych. Podczas gdy adwokaci mieli od początku zapewnioną ochronę w trybie art. 180 § 2 k.p.k., radcowie prawni aż do roku 2000 byli chronieni przez § 1 tego przepisu²³. Oznaczało to, że poczynając od daty uchwalenia Kodeksu postępowania karnego z 1997 r., byli oni poddani także decyzjom prokuratorskim, a nie wyłącznie sądowym, jak miało to miejsce w przypadku adwokatów, a decyzje te nie były obwarowane żadnym, nawet tak ogólnikowym warunkiem, jak „dobro wymiaru sprawiedliwości”, wskutek czego nie podlegały ówczesnie żadnej kontroli instancyjnej²⁴.

Z perspektywy warsztatu naukowego niewytłumaczalne jest, dlaczego w omawianej tu *Tajemnicy zawodowej radców...* tak ubogo prezentuje się wykaz bibliograficzny, który dotyczy źródeł dotyczących postępowania karnego? Oczywiście na uparte go – *m'ex-cuse pour le langage familier* – można twierdzić, że najlepsze pomysły to pomysły własne, ale nie zawsze reguła ta sprawdza się w stu procentach. A przecież sięgnięcie po

sfery prywatnej jednostki, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 4, s. 404, a nawet za „subkategorię tajemnicy zawodowej” tych samych prawników – tak S. Patyra, *Tajemnica zawodowa...*, s. 14. Zdarza się też, że rozróżnienie na tajemnicę obrończą i adwokacką bywa kwestionowane, co nie oznacza, że dzieje się to w sposób przekonujący – por. M. Borek, *Dylemat etyczny adwokata – bezwzględny charakter tajemnicy adwokackiej oraz dopuszczalność zwolnienia z niej w toku postępowania karnego*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2017, nr 4 (41), s. 98.

21 Jest to przypadek tzw. quasi-obrony. Tak P.K. Sowiński, *Prawo oskarżonego do obrony. Obrona formalna*, Rzeszów 2022, s. 178 i 239.

22 R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167–296*, LEX 2019, teza 1 do art. 178.

23 Art. 1 pkt 5 ustawy z dnia 20 lipca 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. nr 62, poz. 717).

24 Tu należy się wyjaśnienie, że „dobro wymiaru sprawiedliwości” jako przesłanka zwolnienia w trybie art. 180 § 1 k.p.k. pojawiła się w tym przepisie dopiero w 2015 r. W tym też roku wprowadzono do art. 180 § 1 k.p.k. możliwość zażalenia na decyzję w przedmiocie zwolnienia z obowiązku zachowania jednej z wymienionych tam tajemnic.

dorobek doktryny nie tylko nie uwłacza piszącemu, lecz umożliwia mu weryfikację głoszonych poglądów lub zmierzenie się z cudzymi. Tymczasem w *Tajemnicy zawodowej radców...* cytowane są ledwie dwa źródła z zakresu nauki prawa karnego procesowego w postaci *Komentarza do kodeksu postępowania karnego* pod redakcją prof. Jerzego Skorupki (LEX 2021) oraz *Tajemnicy radcowskiej w Kodeksie postępowania karnego* Joanny Brylak. Pierwsze z tych źródeł, choć niewątpliwie znaczne, siłą rzeczy nie skupia się na problemie zwolnienia radcy prawnego z tajemnicy zawodowej. Dlaczego więc Tomasz Niedziński ignoruje wszystkie opracowania monograficzne dotyczące ochrony tajemnicy zawodowej, w tym tak fundamentalne jak Barbary Kunickiej-Michalskiej, *Ochrona tajemnicy zawodowej w polskim prawie karnym* (Warszawa 1972) i Kazimierza Łojewskiego, *Instytucja odmowy zeznań w polskim procesie karnym* (Warszawa 1970)? Skąd ta niechęć do sięgnięcia po moje własne, skądinąd pierwsze pod rządami k.p.k. z 1997 r., monograficzne opracowanie *Prawa świadka do odmowy zeznań w procesie karnym* (Warszawa 2004)? Dlaczego brak najmniejszego choćby odwołania do znacznie nowszego dzieła Michała Rusinka, *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim procesie karnym* (Kraków 2007) czy tegoż *Z problematyki zakazów dowodowych w postępowaniu karnym* (Warszawa 2019)? Listę nieobecnych uzupełniają niestety publikacje fragmentowe w postaci: *Tajemnica przesłuchania z wyłączeniem jawności* Ryszarda Andrzeja Stefańskiego [w:] „Prokuratura i Prawo” 11/2003; *Prawnokarne aspekty ochrony tajemnicy osób świadczących pomoc prawną* Krzysztofa Broclawika [w:] „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1/2000; *W sprawie sporu o tajemnicę adwokacką* Kazimierza Buchały [w:] „Palestra” 2/1969; *Tajemnica adwokacka w procesie karnym. Glosa do wyroku z 12.11.1964 r. (II K 1018/61)* Mariana Cieślaka [w:] „Państwo i Prawo” 3/1966; *O niektórych zagadnieniach przestrzegania tajemnicy zawodowej przez adwokata – podejrzanego w procesie karnym* Alfreda Kaftala [w:] „Palestra” 4/1963 i tegoż samego *Procesowe zagadnienia tajemnicy adwokackiej* [w:] „Palestra” 1/1970.

Z perspektywy samodzielności naukowej każdy z nas może eksplorować dowolne obszary badawcze, byleby były to obszary spójne. Takim elementem spajającym w ocenie autora jest tajemnica zawodowa radcy prawnego, co jest wskazaniem słusznym, tyle tylko, że – w mojej i tylko w mojej ocenie – trafniejsze²⁵ byłoby skupienie się na pozostałych procedurach sądowych, w tym na nieobecnych w tym tekście przepisach Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia²⁶, który odmawia sądowi prawa do zwolnienia świadka z tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu radcy prawnego (art. 41 § 4 pkt 1 k.p.w.), stając się tym samym przykładem wywyższenia niezależności tego radcy ponad dobro wymiaru sprawiedliwości w sprawach drobniejszej natury. W to miejsce mamy do czynienia z tekstem, który łączy procedurę sądową z inną, procedurę krajową z zakrajową.

Choć w *Tajemnicy zawodowej radców...* pisze się o braku możliwości zwolnienia z tajemnicy radcy prawnego w innych procedurach, żaden z przepisów tych „innych

²⁵ Otwarte pozostaje pytanie, dlaczego więc zabrakło w omawianym tekście analizy chociażby art. 69 ust. 1 czy art. 71 ust. 1 lub art. 105da i art. 105la ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 275 z późn. zm.).

²⁶ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1124).

procedur” nie został tam nawet sygnalnie przywołany, aczkolwiek zasługiwał na to przede wszystkim art. 261 § 2 k.p.c. lub art. 83 § 2 k.p.a. Tam też należało wskazać, że ocenę, czy złożenie zeznania wiązałoby się „z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej”, ustawodawca w art. 261 § 2 k.p.c. pozostawia świadkowi, sama zaś przesłanka „istotności” ma charakter wysoce subiektywny²⁷, a przez to niepoddający się weryfikacji ze strony sądu. Mimo swej niedoskonałości art. 261 § 2 k.p.c. jest jednak wyrazem pewnego kompromisu pomiędzy koniecznością uzyskania dowodu z zeznań danego profesjonalisty a potrzebą ochrony wartości pozakodeksowych (tu: tajemnicy radcy prawnego). Skąd myśl o kompromisowości tego rozwiązania? Ano stąd, że w przypadku tajemnicy zawodowej ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie kategorycznego zakazu przesłuchania osób zobowiązanych do zachowania takiej tajemnicy, co mogłoby przybrać postać wzorowaną na art. 259 k.p.c., który traktuje o „niemożności bycia świadkiem” wymienionych tam osób, lub na art. 259¹ k.p.c., który wyklucza przesłuchanie świadka (tu: mediatora) co do określonych faktów. Taka konstrukcja art. 261 § 2 k.p.c. powoduje, że sąd przyjmie zeznania od świadka – radcy prawnego²⁸, który – mimo przysługującego mu prawa odmowy zeznań – zechciałby je jednak złożyć, choćby nawet narażając się na odpowiedzialność dyscyplinarną w obrębie własnej grupy zawodowej²⁹. Z tej perspektywy rozwiązanie obowiązujące na gruncie art. 180 § 2 k.p.k. lepiej zabezpiecza tajemnicę zawodową, nie dopuszcza bowiem do sytuacji, w której uchylene tajemnicy zawodowej będzie wyrazem *sui generis* samowoli radcy prawnego wezwanego w charakterze świadka. Żadnej z tych uwag autor nie czyni, ograniczając się na s. 90 do lapidarnego stwierdzenia, iż w odnośnych procedurach m.in. „została przewidziana możliwość odmowy zeznań”. Wbrew jednak temu, co tam się pisze, owa możliwość nie dotyczy imiennie wskazanego przez przepis „radcy prawnego”, lecz każdego profesjonalisty objętego obowiązkiem zachowania tajemnicy zawodowej, bo imienne wskazanie radcy prawnego jest udziałem wyłącznie art. 180 § 2 k.p.k.

Pisze się na s. 88 *Tajemnicy zawodowej...*, jakoby „art. 180 k.p.k. stanowił, że osobom obowiązanych do zachowania [...] tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu” służyło prawo odmowy zeznań, co jest stwierdzeniem nieprecyzyjnym. Prawo to wynika wyłącznie z § 1 tego przepisu, gdy tymczasem jego § 2 w ogóle nie precyzuje rodzaju uprawnienia przysługującego świadkowi. Pominięcie to nie stoi oczywiście na przeszkodzie konstatacji, że radcy prawnemu oraz innym wskazanym tam imiennie profesjonalistom w zależności od stopnia indagacji przez organ procesowy rzeczywiście będzie służyć albo prawo do odmowy odpowiedzi na pytania (pytania), albo odmowa zeznań³⁰. O ile jednak

27 A. Turczyn, *Komentarz do art. 261*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2023, teza 4.

28 K. Knoppek, *Komentarz do art. 261*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, LEX 2021, teza 15.

29 Na podobnej konstrukcji zasadza się również niewymieniony przez autora art. 83 § 2 k.p.a., gdzie jest mowa o tym, że świadek „może odmówić odpowiedzi na pytania [...]” mogące skutkować „naruszeniem obowiązku zachowania prawnie chronionej tajemnicy zawodowej”.

30 Odmowa zeznań będzie wypadkową ograniczenia przesłuchania wyłącznie do kwestii objętych tajemnicą zawodową i niedociekania okoliczności tą tajemnicą nieobjętych. To samo prawo odmowy odpowiedzi na pytanie (pytania) lub odmowy zeznań jest zarazem jedynym środkiem służącym świadkowi do ochrony tajemnicy zawodowej na gruncie procesowym.

świadek z art. 180 § 1 k.p.k. ledwie „może odmówić zeznań”, co nie wyklucza ich samorzutnego złożenia i to bez oglądania się na odnośne zwolnienie, o tyle świadek z art. 180 § 2 k.p.k. nie może być przesłuchany co do okoliczności objętych tajemnicą, bo warunkiem tego przesłuchania jest uprzednie uchylenie tajemnicy zawodowej („mogą być przesłuchiwane [...] tylko wtedy, gdy”). Skoro do przesłuchania „co do faktów objętych tą tajemnicą” nie może dojść wcześniej, a więc jeszcze przed wydaniem przez sąd stosownego postanowienia, to świadek – radca prawny – pozbawiony jest okazji do samorzutnego złamania wiążącej go tajemnicy. Powyższe nie dotyczy sytuacji, w której taki świadek zechciałby zataić poufną proweniencję posiadanych informacji; w takim jednak wypadku na gruncie procesowym należałoby rozważyć kwestię wadliwości takiego przesłuchania i ewentualnej nielegalności uzyskanego w ten sposób dowodu z zeznań.

Od piszącego o tajemnicy zawodowej w kontekście art. 180 § 2 k.p.k. należałoby oczekiwać czegoś więcej niż tylko powtarzania jak mantry, że uchylenie tajemnicy radcy prawnego wymaga „łącznego („kumulatywnego”) spełnienia przesłanki: dobra wymiaru sprawiedliwości i niemożliwości ustalenia okoliczności w oparciu o inne dowody” (dwukrotnie na s. 88 i raz na s. 89); już raczej należało obie te przesłanki dogłębnie przeanalizować. Cóż z tego że ustawodawca powołuje się na „dobra wymiaru sprawiedliwości”, skoro przesłanka ta jest niedookreślona i budzi poważne wątpliwości interpretacyjne co do jej zakresu pojęciowego. Ta sama przesłanka jest w doktrynie określana mianem „dość ogólnej”³¹, a nawet „niefortunnej”³², a w nauce chyba tylko Tomasz Grzegorzczak uznał ją za „wyraźną”³³. W orzecznictwie przesłankę dobra wymiaru sprawiedliwości próbuje się dekodować przez pryzmat potrzeby dotarcia do prawdy materialnej czy obiektywnej³⁴ lub trafnego rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu karnego. Powyższe wydaje się niemal oczywiste, zważywszy na fakt, że każde rozstrzygnięcie – nie tylko to odwołujące się do dowodu z zeznań profesjonalisty z art. 180 § 2 k.p.k. – winno bazować na „prawdziwych ustaleniach faktycznych” (art. 2 § 2 k.p.k.), stąd za naturalne należy uznać dążenie sądu do poczynienia takich ustaleń także kosztem uchylenia tajemnicy zawodowej. Mając to na uwadze, bardziej wymiernym warunkiem uchylenia tajemnicy radcy prawnego staje się niemożność ustalenia danej okoliczności za pomocą innego dowodu, nie zaś „dokumentu”, jak przydarzyło się to napisać Tomaszowi Niedzińskiemu w pierwszym akapicie na s. 88. Wspomniana subsydiarność dowodu z zeznań radcy prawnego skłania do refleksji, iż dowód ten nie powinien być dowodem powoływanym na wstępie postępowania karnego, bo już z samego umiejscowienia takiego wniosku w czasie można dojść do przekonania, że prowadzący je organ

31 C. Kulesza, *Komentarz do art. 180*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, LEX 2020, teza 2.

32 L.K. Paprzycki, *Komentarz do art. 180*, [w:] J. Grajewski, S. Steinborn, L.K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–424*, LEX 2013, teza 7.

33 T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Artykuły 1–467. Komentarz*, LEX 2014, teza 2 do art. 180.

34 Postanowienie SN z dnia 15 grudnia 2004 r., III KK 278/04, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego (Izba Karno i Wojskowa)” 2005, nr 3, poz. 28; postanowienie SN z dnia 19 maja 2020 r., I KZ 8/20, OSNKW 2020, nr 8, poz. 31; wyrok SN z dnia 11 stycznia 2017 r., IV KK 277/16, LEX nr 2216092.

nie tylko nie wyczerpał, ale wręcz nie zbadał możliwości posłużenia się dowodami doń „konkurencyjnymi”.

Bez dwóch zdań konieczność łącznego spełnienia obu przesłanek z art. 180 § 2 k.p.k. ma na celu skuteczniejszą ochronę tajemnicy zawodowej, o której mowa w tym przepisie, a więc tajemnicy notarialnej, adwokackiej, radcy prawnego, doradcy podatkowego, lekarskiej, dziennikarskiej lub statystycznej oraz tajemnicy Prokuraturii Generalnej. Nie można wszak zapominać o roli pełnionej w art. 180 § 2 k.p.k. przez zwrot „tylko, wtedy”. Zwrot ten pozwala sądzić, że dowód bazujący na jednej z tych tajemnic zawodowych jest dowodem tylko wyjątkowo dopuszczonym do procesu karnego, nie zaś dowodem typowym lub powszednim. Już samo to powinno determinować ocenę wniosku dowodowego, o którym mowa w tym przepisie. Artykuł 180 § 2 k.p.k. wyraźnie nakazuje wazienie wartości procesowych i pozaprosesowych, a jego konstrukcja nie przesądza, której z tych wartości *in concreto* winno udzielić się pierwszeństwa. W jakimś sensie jest to pocieszające dla wszystkich wzywanych przed oblicze wymiaru sprawiedliwości w charakterze świadka radców prawnych.

Wspomniany tu wniosek na etapie postępowania przygotowawczego może pochodzić wyłącznie od prokuratora, czego zupełnie nie dostrzega autor *Tajemnicy zawodowej...*, a tymczasem ograniczenie to – choć nierówno traktujące uczestników tego postępowania i ograniczające zasadę kontrydiktoryjności – z pewnością może być postrzegane przez pryzmat wzmocnienia ochrony tajemnicy zawodowej radcy prawnego. Któż inny bowiem, jak nie organ prowadzący lub nadzorujący postępowanie przygotowawcze ma lepsze rozeznanie w jego potrzebach i realiach? Pozwala to – przynajmniej w teorii – uniknąć bezzasadnych i pochopnych wniosków stron, które pełny zakres prawa do inicjatywy dowodowej z art. 167 k.p.k. odzyskają dopiero na etapie postępowania jurysdykcyjnego. Ten wyjątek od reguły, iż dowody przeprowadza się na wniosek stron, jest zarazem widowym znakiem tego, że i ustawodawcy przydarza się tworzyć prawo w sposób racjonalny i podyktowany troską o wartości nadrzędne.

Rzeczywiście decyzja sądu podjęta na podstawie art. 180 § 2 k.p.k. przybiera postać postanowienia (s. 87), ale też postanowienie to ma postać decyzji zwalniającej wyłącznie w toku postępowania jurysdykcyjnego, podczas gdy – w przypadku wystąpienia z odnośnym wnioskiem na etapie postępowania przygotowawczego – ma ono postać decyzji zezwalającej na przesłuchanie i zwalniającej z takiej tajemnicy, co wynika wyraźnie ze zdania drugiego art. 180 § 2 k.p.k. Postanowienie sądowe podlega zaskarżeniu w drodze zażalenia. To, czego Tomasz Niedziński już nie dopowiada odnośnie do treści samego postanowienia, to konieczność sprecyzowania w nim okoliczności, „w zakresie których miałyby nastąpić uchylenie tajemnicy”³⁵, także dlatego, że art. 169 k.p.k. nakłada na autora wniosku dowodowego – a wniosek z art. 180 § 2 k.p.k. jest takim właśnie szczególnym wnioskiem dowodowym – obowiązek wskazania tezy dowodowej³⁶. Zbyt

³⁵ Postanowienie SA w Szczecinie z dnia 31 marca 2020 r., II AKz 139/20, „Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Szczecinie” 2020, nr 1, poz. 69–84; postanowienie SA w Krakowie z dnia 14 listopada 2017 r., II AKz 432/17, LEX nr 2402517; postanowienie SO we Wrocławiu z dnia 28 stycznia 2013 r., IV Kz 1179/12, LEX nr 1714585.

³⁶ Dotyczy to także wniosku z art. 226 w zw. z art. 180 § 2 k.p.k. Na tle tego przepisu wskazuje się, że wniosek prokuratora nie może być „blankietowy”, aczkolwiek dopuszcza się wezwanie przez sąd do

ogólne określenie granic przedmiotowego uchylenia tajemnicy zawodowej stanowiłoby przeszkodę w ustaleniu, czy w sprawie taki dowód rzeczywiście jest „niezastępowalny”³⁷, ale również groziłoby w przyszłości dowolnym rozszerzaniem granic zwolnienia przez organy procesowe, co jest działaniem nielegalnym. Z takiego zezwolenia/zwolnienia prokurator nie musi skorzystać, jeżeli po uchyleniu zaszły zmiany w sprawie powodujące niecelowość przeprowadzenia takiego dowodu. Podkreślić tu też należy, że decyzja sądu w przedmiocie zezwolenia/zwolnienia jest w pełni autonomiczna, a sąd nie jest związany swymi wcześniejszymi rozstrzygnięciami w tym zakresie także dlatego, że sytuacja procesowa charakteryzuje się pewnym dynamizmem, a ustawie obce jest uchylenie tej tajemnicy zawodowej *in genere* czy *in posterum*.

Z pewnością nie jest też tak, jak najzupełniej błędnie wywodzi to na s. 88 swojego tekstu autor, że „na gruncie tego [tj. art. 180 § 2 k.p.k.] przepisu wyróżnia się trzy grupy informacji”, gdyż akurat przepis ten nie daje ku temu żadnych podstaw. Tajemnica radcy prawnego (i innych profesjonalistów) na gruncie art. 180 § 2 k.p.k. jest instytucją – a nie „zjawiskiem” – najzupełniej homogenicznym. Dlaczego? Otóż żaden przepis karnoprosesowy nie definiuje tajemnicy zawodowej *in genere*, a już z pewnością nie definiuje tajemnicy radcy prawnego *in specie*³⁸, bo też tajemnica zawodowa jest instytucją wywodzącą się z przepisów pozakodeksowych i jako taka tam jest właśnie rozwijana³⁹. Gdyby ustawodawca zechciał na gruncie k.p.k. zdefiniować taką „tajemnicę”, to musiałby liczyć się z ryzykiem przeoczenia tych jej elementów, które są właściwe jednej, a obce innej tajemnicy tego rodzaju. Podobnie rzecz przedstawia się z pojęciami „zawodu” i „funkcji”, które również na gruncie art. 180 § 1 i § 2 nie są rozwijane. Jeśli więc nawet istnieje możliwość podziału posiadanych przez radcę prawnego informacji na jakieś grupy, to z pewnością możliwość tę należy wywieść z przepisów ustawy o radcach prawnych, nie zaś z przepisów kodeksowych⁴⁰. Podobnie niezrozumiałe jest odwołanie się przez autora na s. 88 „do zobowiązania wobec klienta” jako źródła tajemnicy radcy prawnego. Choć w praktyce zdarza nam się podpisywać różnego rodzaju oświadczenia ograniczające dostęp do informacji lub ograniczające ich upowszechnianie, to przecież wystarczającym – a na gruncie art. 180 § 2 k.p.k. – nawet wyłącznym źródłem tajemnicy radcy prawnego i samego obowiązku zachowania tej tajemnicy jest przepis

jego uzupełnienia na piśmie. Por. postanowienie SA w Rzeszowie z dnia 10 marca 2015 r., II AKz 37/15, LEX nr 1656918.

37 Postanowienie SO w Warszawie z dnia 25 sierpnia 2017 r., X Kz 977/17, LEX nr 2447824.

38 Inna sprawa, że nie definiuje jej również żaden przepis ustawy korporacyjnej, co dostrzega w doktrynie w odniesieniu do „bliźniaczej” tajemnicy adwokackiej K. Kędziera, *Tajemnica adwokacka jako gwarancja ochrony konstytucyjnych praw jednostki*, „Gubernaculum et Administratio” 2017, nr 2 (16), s. 34.

39 Wystarczyło w tym zakresie zajrzeć do dzieła K. Łojewskiego, który pisze wręcz o „uzależnieniu” prawa procesowego od innych ustaw – por. tenże, *Instytucja odmowy zeznań w polskim procesie karnym*, Warszawa 1970, s. 153.

40 W doktrynie proponowano podział poufnych informacji z zakresu tajemnicy zawodowej na dwie grupy. Pierwsza miała się składać z wiadomości dotyczących sfery prywatnego życia osób trzecich, które zostały powierzone profesjonalście w związku z jej czynnościami zawodowymi, do drugiej natomiast informacje zawodowe *sensu stricto*, dotyczące np. struktury organizacyjnej danej korporacji, procesów produkcyjnych lub innych. Por. szerzej M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym, tom I*, Warszawa 1955, s. 271–272.

art. 3 ust. 3 u.r.p. Ten zaś z racji swego ustawowego rodowodu będzie miał pierwszeństwo przed jakimkolwiek innym, np. umownym zobowiązaniem. Jest to kwestia tak oczywista, że aż wstydzić się ją tutaj wywodzić.

Zasygnalizowana na s. 89 odrębność uchylenia tajemnicy zawodowej w trybie art. 180 § 2 oraz art. 226 k.p.k. zasadza się przede wszystkim na tym, że zeznania oraz dokumenty są dowodami zaliczanymi do dwóch różnych kategorii dowodów, a mianowicie dowodów osobowych i rzeczowych⁴¹. Wprawdzie podstawą dowodowego wykorzystania dokumentów zawierających poufne dane jest art. 226 k.p.k., ale jest to zarazem przepis odsyłający do odpowiedniego stosowania art. 180 § 2 k.p.k., co może prowadzić do wniosku, że awizowana na wstępie odrębność zwolnienia jest pozorna. Podobnie bowiem jak ma się to w przypadku zwolnienia świadka z tajemnicy radcy prawnego, także w przypadku dokumentów zawierających taką tajemnicę konieczne jest zweryfikowanie zgodności tego zwolnienia z dobrem wymiaru sprawiedliwości oraz subsydiarności takiego dowodu. Na podobieństwo trybów prowadzących do uchylenia tajemnicy wskazuje też powierzenie czynności z tym związanych temu samemu organowi, a mianowicie sądowi, bo też prokurator w postępowaniu przygotowawczym może zadecydować jedynie o dowodowym „wykorzystaniu”⁴² wyłącznie dokumentów zawierających tajemnicę lekarską. Nie wiedzieć też dlaczego Tomasz Niedziński w kontekście art. 225 § 1 k.p.k., a więc ewentualnego zatrzymania „pism lub innych dokumentów, które [...] dotyczą tajemnicy zawodowej”, posługuje się terminem „oskarżyciel”, skoro jest to określenie, które ustawodawca wiąże z realizacją funkcji oskarżania przed sądem (art. 45 k.p.k.). Zapewniam, że określenie to nie jest ekwiwalentne z prokuratorem prowadzącym lub nadzorującym śledztwo (art. 298 § 1 k.p.k.) i jako takie nie mogą one być używane zamiennie, o czym piszący o kwestiach karnoprocessowych winien wiedzieć najlepiej.

3. Podsumowanie

Jeśli popatrzyć na *Tajemnicę zawodową radców...* jako na opracowanie, którego zasadniczym założeniem było zgłębienie istoty niezależności zawodowej radcy prawnego, to wydaje się, że nie zostało ono niestety zrealizowane. Oczywiście w części 1. *Tajemnicy zawodowej radców...* powołano szereg norm definiujących zakres świadczonej przez radców prawnych pomocy prawnej lub określających elementy pozwalające na zaliczenie naszego zawodu do grupy zawodów zaufania publicznego, ale nie oznacza to wcale, że przybliżyło to czytelnika do odpowiedzi, czym właściwie owa niezależność jest. Nawet odwołanie do art. 13 u.r.p., który zdaniem autora „wskazuje na [radcy prawnego] niezależność” (s. 85), jest odwołaniem ułomnym, bo też obejmującym ledwie niewielki zakres

⁴¹ T. Grzegorzczak, M. Kurowski, *Dowody*, [w:] *Polskie postępowanie karne*, red. T. Grzegorzczak i in., Warszawa 2022, s. 586.

⁴² Normatywny zwrot „wykorzystanie jako dowodów” zdaje się zawierać w sobie rozstrzygnięcie w przedmiocie zwolnienia z tajemnicy lekarskiej, ale to wynika jedynie z kontekstu sytuacyjnego, nie zaś wyraźnie z art. 226 zd. drugie k.p.k.

zawodowej aktywności radcy prawnego, a mianowicie „[sporządzanie] opinii prawnych”, nie zaś jej całokształt. A przecież już na poziomie językowym, nawet przed wdaniem się w analizę podstaw normatywnych naszego zawodu, można stwierdzić, że niezależnym jest ten, kto nie podlega wpływom zewnętrznym i wygłasza bezstronne sądy. Z perspektywy nas najbardziej interesującej niezależność ta będzie się przejawiać autonomią decyzyjną i „czynnościową” radcy prawnego, który – poza podległością prawu, zasadom etyki zawodowej i interesowi klienta – nie będzie doznawać żadnych ograniczeń przy wykonywaniu zadań składających się z racji art. 2 w zw. z art. 4 i art. 6 ust. 1 u.r.p. na tzw. pomoc prawną. W realiach procesowych niezależność zawodową chyba najpełniej obrazuje niepodleganie woli organu procesowego przez radcę prawnego do świadczenia pomocy prawnej z urzędu (art. 78 § 1 lub § 1a oraz art. 88 § 1 w zw. z art. 78 § 1 lub § 1a k.p.k., a także art. 117 k.p.c.), co jedynie potwierdzają art. 84 § 3 k.p.k. i art. 118 § 5 k.p.c. O tym, że taka niezależność od organu procesowego, ale i od woli samego klienta ma miejsce także w przypadku radcy prawnego niosącego pomoc prawną z wyboru, chyba nie trzeba tu już dodawać? Inna sprawa, że owa samodzielność – czy też niezależność – jest stosunkiem opartym na pełnej wzajemności, skoro udział w sprawie karnej obrońcy (każdego) nie wyłącza „osobistego działania⁴³ [w niej] oskarżonego” (art. 86 § 2 k.p.k.), co dotyczy także relacji pełnomocnik – inna strona lub innego uczestnika postępowania karnego (art. 87 § 1 i § 2 w zw. z art. 88 § 1 oraz art. 86 § 2 k.p.k.).

Nie ma najmniejszej wątpliwości, że ujawnienie tajemnicy zawodowej przez nieuprawnionego do tego radcę prawnego jest deliktem dyscyplinarnym i może stanowić podstawę do pociągnięcia go do tej właśnie odpowiedzialności. Zauważa to skądinąd na s. 90 także autor tekstu *Tajemnica zawodowa radców prawnych oraz ich niezależność*. Jeśli jednak spojrzeć na problem ujawnienia tajemnicy zawodowej przez przyzmat tej właśnie odpowiedzialności, to należy stwierdzić, że okolicznością ekskulpującą radcę prawnego na równi ze zwolnieniem przez właściwy organ sądowy jest też zwolnienie z tej tajemnicy przez samego klienta. Jasno tu trzeba jednak powiedzieć, że takie zwolnienie przez klienta nie zastępuje decyzji z art. 180 § 2 k.p.k. i nie może dawać asumptu do dowodowego wykorzystania zeznań takiego radcy w procesie karnym⁴⁴. Kategoryczne podejście do problemu integralności tajemnicy zawodowej nie powinno przesłaniać tego, że wykonywanie naszego zawodu częstokroć wiąże się ze świadomym i celowym ujawnianiem posiadanych informacji, czy to zdobytych samodzielnie, czy to uzyskanych od klienta lub jego najbliższych. Rzecz bowiem w tym, że tylko w ten sposób możliwe staje się świadczenie efektywnej pomocy prawnej. Zakres tego ujawnienia należy uzgodnić z klientem, a samo ujawnienie ma służyć jego interesom. Treść złożonych przez radcę prawnego oświadczeń procesowych – postulujących lub oceniających – nie będzie wszak stanowić samodzielnego dowodu w sprawie i nie może być podstawą wyrokowania.

⁴³ Działanie to należy rozumieć jako prawo do składania oświadczeń woli w celu wywołania określonych skutków prawnych.

⁴⁴ Może być wszak okolicznością determinującą postawę tego radcy w sytuacji określonej przez art. 261 § 2 k.p.c. Zwolnienie przez klienta z tajemnicy zdaje się niwelować ryzyko „pogwałcenia istotnej tajemnicy zawodowej” jako powodu odmowy zeznań.

Za okoliczność zwalniającą od odpowiedzialności dyscyplinarnej należy też uznać przypadek, w którym radca prawny ujawnia poufne okoliczności, kierując się własnym prawem do obrony. Dotyczyć to będzie nie tylko sytuacji zauważonej w odnośnym tekście, gdy radca jest obwinionym w postępowaniu dyscyplinarnym, lecz przede wszystkim sytuacji, gdy jest on oskarżonym o popełnienie przestępstwa lub obwinionym o popełnienie wykroczenia. W każdym z tych wypadków prawo do „bezkarnego” ujawnienia poufnych danych wynika z ważenia dwóch przeciwstawnych racji: obrony i lojalności zawodowej wobec klienta i przyznania pierwszeństwa pierwszej z nich. Źródłem prawa do obrony we wszystkich tych sytuacjach będzie art. 42 ust. 2 Konstytucji RP⁴⁵, w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawach o wykroczenia dodatkowo zaś także art. 6 k.p.k. i art. 4 § 1 k.p.w. Uprzedzając ewentualny zarzut, należy podkreślić, że art. 180 § 2 k.p.k. – jako skierowany do świadków – nie może być nawet odpowiednio stosowany do oskarżonych, podobnie jak art. 41 § 4 pkt 1 k.p.w. do obwinionego. Każdy inny postępek radcy prawnego winien być traktowany jako złamanie tej tajemnicy i tu panuje pomiędzy mną a autorem *Tajemnicy zawodowej radców...* pełna zgodność poglądów.

Spór pomiędzy zwolennikami ukształtowania tajemnicy zawodowej radcy prawnego (ale i adwokata) jako instytucji bezwzględnie trwałej i niepodlegającej żadnym procesowym zabiegom a opowiadającymi się za wyznaczonym przez art. 180 § 2 k.p.k. procesowym *status quo* zdaje się przypominać spór pomiędzy zwolennikami wyższości jednych świąt nad drugimi. Obie strony mają swoje racje, obie też zdają się być odporne na argumenty strony przeciwnej. Może więc należy szukać kompromisu nie jako rozwiązania docelowego, lecz choćby tylko pomostowego? Taką propozycję sformułowałem onegdaj, proponując – przy zachowaniu warunku subsydiarności dowodu z art. 180 § 2 k.p.k. – stworzenie katalogu spraw, w których istniałoby szersze, także środowiskowe, przyzwolenie na ingerencję w tajemnicę naszego zawodu. Może byłoby to rozwiązaniem lepszym niż trwanie przy chybionej przesłance „dobra wymiaru sprawiedliwości”, która przez swą nadmierną ogólnikowość wymyka się jakiegokolwiek kontroli?

Tajemnica zawodowa stanowi jeden z fundamentów wykonywania zawodu radcy prawnego; inna sprawa, czy fakt jej uchylenia w trybie i na warunkach określonych przez prawo i przez to samo prawo ograniczony do niezbędnego minimum umniejsza w jakimkolwiek stopniu niezależność tego radcy? Uchylenie tej tajemnicy stanowi bez wątpienia klasyczny przykład *bad news* i dla samego radcy prawnego, i dla osoby korzystającej z jego usług. Marketingowo nie jest to też ten rodzaj informacji, który „napędza” nam klientów do kancelarii, a w relacji z klientem, którego dotknęło przedmiotowe uchylenie tajemnicy, może dojść do podważenia zaufania, niezbędnego do kontynuowania współpracy, bo też *in hoc casu* emocje mogą wziąć górę nad prawnymi uwarunkowaniami takiej sytuacji. Nie sądzę jednak, żeby jednostkowa i dobrze umotywowana decyzja sądu w trybie art. 180 § 2 k.p.k. miała potencjalnie szkodzić jakości pracy tego radcy prawnego, którego ona dotknęła. Nadal będzie on przecież związany regułami wykonywania zawodu, zarówno tymi, które przewidują przepisy ustawy o radcach prawnych, jak i przepisami wewnątrzcorporacyjnymi. Gdyby było inaczej, każdy zwolniony z tajemnicy zawodowej radca prawny musiałby rezygnować z dalszego wykonywania naszego zawodu.

⁴⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483 z późn. zm.).

Bibliografia

Literatura

- Borek M., *Dylemat etyczny adwokata – bezwzględny charakter tajemnicy adwokackiej oraz dopuszczalność zwolnienia z niej w toku postępowania karnego*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2017, nr 4 (41).
- Cieślak M., *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym, tom I*, Warszawa 1955.
- Dąbrowski K., *Ochrona tajemnicy zawodowej radcy prawnego i adwokata w polskim procesie karnym i cywilnym – uwagi krytyczne*, „Acta Iuris Stetinensis” 2022, nr 4 (vol. 40).
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Artykuły 1–467. Komentarz*, LEX 2014, teza 2 do art. 180.
- Kędziera K., *Tajemnica adwokacka jako gwarancja ochrony konstytucyjnych praw jednostki*, „Gubernaculum et Administratio” 2017, nr 2 (16).
- Knoppek K., *Komentarz do art. 261, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, LEX 2021.
- Kardas P., *Konstytucyjne i ustawowe aspekty ochrony tajemnicy zawodowej powierzanej przedstawicielom zawodów zaufania publicznego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, nr 4.
- Kulesza C., *Komentarz do art. 180, [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, LEX 2020.
- Łojewski K., *Instytucja odmowy zeznań w polskim procesie karnym*, Warszawa 1970.
- Paprzycki L.K., *Komentarz do art. 180, [w:] J. Grajewski, S. Steinborn, L.K. Paprzycki, Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–424*, LEX 2013.
- Patyra S., *Tajemnica zawodowa radcy prawnego w procesie karnym. Konstytucyjne gwarancje i ustawowe założenia*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2018, nr 4.
- Polskie postępowanie karne*, red. T. Grzegorzczak, J. Tylman, R. Olszewski, D. Świecki, Warszawa 2022.
- Sowiński P.K., *Prawo oskarżonego do obrony. Obrona formalna*, Rzeszów 2022.
- Stankiewicz R., *O istocie zawodu radcy prawnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2020, nr 123.
- Stefański R.A., Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167–296*, LEX 2019.
- Turczyn A., *Komentarz do art. 261, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2023.
- Uliasz J., *Tajemnica zawodowa adwokatów i radców prawnych jako gwarancja ochrony sfery prywatnej jednostki*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 4.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 1996.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 775 z późn. zm.).

- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1166).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2651 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. nr 62 poz. 717).
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1124).
- Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 275 z późn. zm.).
- Kodeks Etyki Radcy Prawnego, <https://kirp.pl/wp-content/uploads/2022/12/kodeks-etyki-radczy-prawnego-%E2%80%93-tekst-ujednolicony-po-zmianach-przyjetych-przez-nadzwyczajny-krajowy-zjazd-radcow-prawnych-w-dn.-6-8-lipca-2022-r.pdf>.

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z dnia 15 grudnia 2004 r., III KK 278/04, OSNKW 2005, nr 3, poz. 28.
- Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 4 listopada 2010 r., II AKz 588/10, LEX nr 621274.
- Postanowienie SO we Wrocławiu z dnia 28 stycznia 2013 r., IV Kz 1179/12, LEX nr 1714585.
- Postanowienie SA w Rzeszowie z dnia 10 marca 2015 r., II AKz 37/15, LEX nr 1656918.
- Wyrok SN z dnia 11 stycznia 2017 r., IV KK 277/16, LEX nr 2216092.
- Postanowienie SO w Warszawie z dnia 25 sierpnia 2017 r., X Kz 977/17, LEX nr 2447824.
- Postanowienie SA w Krakowie z dnia 14 listopada 2017 r., II AKz 432/17, LEX nr 2402517.
- Postanowienie SA w Szczecinie z dnia 31 marca 2020 r., II AKz 139/20, OSASz 2020, nr 1, poz. 69–84.
- Postanowienie SN z dnia 19 maja 2020 r., I KZ 8/20, OSNKW 2020, nr 8, poz. 31.